

Tr□□c th□ k□ th□ XV, Champa là m□t qu□c gia theo □n Đ□ giáo và Ph□t giáo (Đ□i th□a –Mahaya na)
nh□ng t□ sau th□ k□ XVI, H□i giáo du nh□p vào Champa, thông qua th□ gi□í Mã Lai [1]
và d□n d□n chi□m m□t v□ th□ quan tr□ng trong đ□i s□ng tín ng□□ng c□a ng□□i Chăm. Trong quá trình ti□p nh□n tôn giáo m□i này, ng□□i Chăm đã c□i bi□n tôn giáo này thành m□t th□ tôn giáo b□n đ□a,

khác hoàn toàn H□i giáo chính th□ng... và mang nh□ng đ□c tr□ng riêng có c□a mình.

Trong quá trình nghiên c□u v□ H□i giáo □ Champa cũng nh□ H□i giáo trong c□ng đ□ng ng□□i Chăm Awal ngày nay [2] không ít các nhà nghiên c□u th□□ng không phân bi□t m□t cách rõ ràng các đ□c tr□ng c□a H□i giáo □ Champa và ng□□i Chăm ngày nay. Thành ra, trong nh□ng công trình nghiên c□u c□a mình h□ th□□ng nói đ□n tính b□n đ□a hay tính không chính th□ng, nh□ng không gi□i thích rõ tính b□n đ□a bi□u hi□n □ nh□ng đ□c tr□ng nào, tính không chính th□ng bi□u hi□n □ nh□ng đ□c tr□ng nào. Và có lúc không phân bi□t đ□□c đâu là đ□c tr□ng c□a tính b□n đ□a, đâu không ph□i là đ□c tr□ng c□a tính b□n đ□a, đâu là các đ□c tr□ng khác.

Chúng tôi xin nêu ra m□t vài ví d□ đ□ gi□i thích nh□n đ□nh trên c□a mình. Ch□ng h□n trong công trình Văn hóa Chăm (ph□n vi□t v□ H□i giáo) nhóm tác gi□ Phan Xuân Biên, Phan An, Phan Văn D□p nh□n đ□nh: "...S□ xu□t hi□n c□a t□ng l□p tu sĩ là đăc đi□m... góp ph□n nói lên r□ng Bàni là th□ H□i giáo... □nh h□□ng c□a nh□ng y□u t□ văn hóa b□n đ□a..."[3] . Nh□ v□y, theo nhóm tác gi□ này, s□ xu□t hi□n t□ng l□p tu sĩ là m□t bi□u hi□n c□a tính b□n đ□a, t□c là cái riêng có c□a đ□a ph□□ng hoàn toàn khác bi□t v□i H□i giáo trên th□ gi□i, nh□ng theo nghiên c□u c□a mình, chúng tôi th□y r□ng m□t b□ ph□n H□i giáo trên th□ gi□i Shia (t□p trung ch□ y□u □ Iran) v□n có m□t t□ng l□p tu sĩ đ□□c g□i là Ayatollah có vai trò g□n t□□ng t□ nh□ các Po Acar c□a c□ng đ□ng Chăm Awal ngày nay. V□y thì không th□ nói s□ xu□t hi□n m□t t□ng l□p tu sĩ Po Acar ch□ là bi□u hi□n c□a d□u □n b□n đ□a.

T□ đó khi vi□t v□ H□i giáo Chăm, các tác gi□ th□□ng nêu ra các đ□c tr□ng c□a H□i giáo □ ng□□i Chăm Awal trên các bình di□n nh□: t□ng l□p tu sĩ, ki□n trúc thánh đ□□ng, cách th□c th□c hi□n giáo lu□t, s□ duy trì tính ch□t m□u h□... r□i k□t lu□n r□ng tôn giáo c□a ng□□i Chăm Awal là m□t th□ H□i giáo b□n đ□a, nh□ng không xác đ□nh đ□□c nh□ng đ□c tr□ng trên không ch□ là □nh h□□ng c□a truy□n th□ng b□n đ□a mà còn c□a nhi□u y□u t□ khác[4] .

Trong th□c t□, H□i giáo □ Champa và ng□□i Chăm Awal ngày nay có nhi□u đ□c đi□m, nh□ng trong nh□ng đ□c đi□m □y không ph□i đ□c đi□m nào cũng là bi□u hi□n c□a tính b□n đ□a... Bài vi□t này s□ nghiên c□u v□ nh□ng đ□c đi□m t□o nên tính đ□c thù c□a H□i giáo □ Champa (t□ sau Tk XVI), cũng nh□ nghiên c□u v□ H□i giáo trong c□ng đ□ng Chăm Awal □ Ninh-Bình Thu□n ngày nay, trên c□ s□ t□ng h□p nh□ng tích c□c và thi□u sót c□a nh□ng nghiên c□u đi tr□□c cũng nh□ quá trình đi□n dã th□c t□ trong sinh ho□t tín ng□□ng, tôn giáo c□a c□ng đ□ng ng□□i Chăm Awal t□i Vi□t Nam.

Nh□ng t□ li□u ghi chép v□ Champa sau th□ k□ XVI, là th□i k□ t□n t□i và phát tri□n c□a H□i giáo □

Champa cho đ□n ngày h□u nh□ không có nhi□u, ph□n l□n là các tác ph□m văn h□c, bùa chú b□ng ti□ng Chăm ghi chép r□t t□n m□n và h□u h□t các t□ li□u □y không có nhi□u. Do đó đ□ phác h□a l□i di□n m□o H□i giáo □ Champa sau th□ k□ XVI thì không còn cách nào khác là ph□i nghiên c□u văn hóa c□ng đ□ng ng□□i Chăm Awal ngày nay. T□ đó chúng tôi nh□n ra m□t s□ đ□c tr□ng tiêu bi□u c□a H□i giáo Champa trên nét t□□ng đ□ng v□ l□ch đ□i và đ□ng đ□i v□i ng□□i Chăm Awal ngày nay.

1). H□i giáo Champa là s□ pha tr□n gi□a h□ phái Shia và Sufism

H□i giáo sau khi Mohamad qua đ□i đ□□c chia ra thành hai h□ phái là Sunni và Shia. H□i giáo Sunni chi□m t□ l□ g□n 90% tín đ□ H□i giáo th□ gi□i, t□c là phái hoàn toàn d□a vào m□c kh□i c□a Mohamad, tin r□ng các Khalip (th□ lĩnh) là ng□□i k□ th□a Mohamad c□a □r□p. Khác v□i Ph□t giáo hay Kitô giáo, dòng H□i giáo Sunni không có t□ ch□c tăng l□ hay tu sĩ làm nhi□m v□ c□u cúng, l□ t□. M□i tín đ□ t□ tu t□p theo quy đ□nh c□a tôn giáo, h□ ch□ c□u nguy□n t□i thánh đ□□ng vào ngày th□ sáu h□ng tu□n, v□i s□ đi□u hành c□a m□t ng□□i ch□ l□ và đ□ng th□i là ng□□i giúp vi□c cho thánh đ□□ng g□i là Iman. Ngày nay c□ng đ□ng Sunni này xu□t hi□n □ h□u h□t Trung Đông, Trung Á, Nam Á và Đông Nam Á...

Trong khi h□ phái Shia ch□ chi□m 10%, ngày này t□p trung ch□ y□u □ Iran. H□ phái này tin r□ng ng□□i k□ v□ m□c kh□i Mohamad là con r□ c□a mình tên là Nabi Ali, ch□n c□a Fatimah, con gái c□a Mohamad. Do đó ngày nay ng□□i Shia ngoài tôn th□ Mohamad, còn tôn vinh Ali và Fatimad là thánh... H□ th□ng t□ ch□c H□i Giáo trong h□ phái Shia hoàn toàn khác bi□t v□i phái Sunni. T□t c□ tín đ□ H□i Giáo c□a phái Shia th□□ng đ□t d□□i quy□n đi□u hành và h□□ng d□n b□i m□t c□ng đ□ng ch□c s□c mang tên là Ayatollah, có h□ th□ng t□ ch□c và uy quy□n riêng, có nhi□m v□ h□□ng d□n, truy□n bá, nghiên c□u, chuy□n t□i m□i tri□t lý và quy lu□t H□i Giáo đ□n m□i ng□□i. H□ có qui ch□ riêng, th□□ng t□p trung trong nh□ng thánh đ□□ng riêng đ□ nghiên c□u và tu ni□m, và có đ□ng ph□c riêng. Nh□ng Ayatollah choàng khăn đen trên đ□u là các v□ tu sĩ xu□t thân t□ dòng h□ c□a thánh Ali. Nh□ng Ayatollah m□c áo tr□ng là tu sĩ xu□t than t□ các b□c xã h□i

thông th□□ng.

H□i giáo □ Champa dù đ□□c du nh□p và có nhi□u nét t□□ng đ□ng v□i Mã Lai, nh□ng đã b□ bi□n đ□i r□t nhi□u so v□i H□i giáo trên th□ gi□i. S□n ph□m tr□c ti□p c□a s□ du nh□p này chính là c□ng đ□ng Chăm Awal. Đây là m□t c□ng đ□ng H□i giáo đã b□ bi□n th□ và b□n đ□a hóa đi r□t nhi□u. Trong khi H□i giáo □ Mã Lai thu□c h□ phái Sunni, thì H□i giáo □ Champa l□i có nhi□u đi□m t□□ng đ□ng v□i giáo phái Shia.

C□ th□, H□i giáo □ Champa ngoài tôn th□ Mohamad, còn tôn th□ cà Ali và Fatimad. Trong các văn b□n Chăm còn l□u gi□ ngày nay cũng cho th□y ng□□i Chăm Awal đã xem Ali và Fatimad là hai v□ th□n đ□□c tôn sùng và c□u kh□n trong các l□ h□i dân gian c□a c□ng đ□ng. Trong tháng l□ Ramawan t□i các thánh đ□□ng Chăm, các tu sĩ Chăm Awal ngoài đ□c kinh ca ng□i Mohamad, còn đ□c kinh ng□i ca Ali, Fatimad… [5]

Ngoài ra, ng□□i Chăm Awal còn có m□t h□ th□ng tu sĩ v□i các hàm giáo ph□m nh□t đ□nh, t□□ng t□ nh□ các Ayatollah c□a h□ phái Shia, đó là h□ th□ng Po Acar. Nh□ng v□ Po Acar này th□□ng m□t s□c ph□c màu tr□ng, choàng khăn tr□ng, có tua đ□ hai bên, đ□u c□o tr□c, không đ□ râu, sau l□ng có đeo hai túi v□i hình d□□ng v□t (dua baoh klu) đ□i di□n Nam tính trong khi các tu sĩ Basaih c□a c□ng đ□ng Chăm Ahier đ□i di□n cho n□ tính (các Basaih đ□ tóc dài, đ□ râu và đeo túi v□i có hình t□□ng âm v□t). Các Po Acar là nh□ng ng□□i nam đ□□c l□a ch□n trong c□ng đ□ng ph□i thông hi□u kinh k□ và qua nh□ng l□ th□c lên ch□c đ□c bi□t, trong đ□i s□ng th□□ng nh□t ph□i có nh□ng kiêng c□ nh□t đ□nh...

Ngày nay, t□□ng □ng v□i m□i làng c□ trú c□a ng□□i Chăm Awal thì có m□t h□ th□ng ch□c s□c nh□t v□y, và m□i h□ th□ng này g□n li□n v□i m□t thánh đ□□ng c□a làng. M□i h□ th□ng Po Acar g□m có nhi□u c□p b□c theo th□ t□ cao xu□ng th□p là:

• C□ s□ (Po Gru), ng□□i đ□ng đ□u thánh đ□□ng, quy□t đ□nh ngày tháng và ch□ trì các nghi l□ t□i t□ gia và c□ng đ□ng;

• Imam là ng□□i thông thu□c nhi□u kinh k□;

• Katip th□c hi□n các nghi l□ trong thánh đ□□ng;

• Madin ng□□i đi□u khi□n các bu□i l□ đ□c kinh ph□ tr□ cho Imam;

• Po Acar, là nh□ng ng□□i m□i gia nh□p gi□i tu sĩ và đang theo h□c kinh k□ c□a đ□c[6] .

Các Po Acar ngoài vai trò nghiên c□u, h□c t□p, tu ni□m và truy□n đ□t giáo lý, nh□ các Ayatollah, còn là ng□□i th□c hi□n các nghi l□ t□i t□ gia nh□ tang ma, c□□i h□i..., các nghi l□ c□a c□ng đ□ng nh□ c□u mùa, t□o m□ và vào tháng chay ni□m Ramawan (Ramadan) h□ ph□i vào thánh đ□□ng th□c hi□n chay t□nh trong vòng 30 ngày thay cho các tín đ□ Awal, không đ□□c v□ nhà và ch□ ăn c□m vào lúc m□t tr□i l□n...

M□c khác, khi nghiên c□u v□ c□ng đ□ng H□i giáo Champa mà h□u du□ là ng□□i Chăm Awal, chúng tôi còn nh□n th□y h□ mang nhi□u y□u t□ c□a dòng Sufism hay có th□ t□m g□i là H□i giáo M□t tông. Đây là dòng H□i giáo ít đ□□c bi□t đ□n, th□□ng thiên v□ chi□u h□□ng th□n bí và bùa trú c□a H□i giáo, dòng này ngày nay t□p trung ch□ y□u □ Đông Nam Á và Trung Qu□c, phát tri□n lên đ□n đ□nh cao □ các c□ng đ□ng theo đ□o H□i □ Tân C□□ng, hay phía Đông □n Đ□...

H□i giáo Champa nh□ đã nói đ□□c ti□p nh□n t□ th□ gi□i h□i đ□o Đông Nam Á, do đó H□i giáo □ Champa cũng mang nhi□u y□u t□ bùa chú và th□n bí t□□ng t□ nh□ dòng H□i giáo Sufism. Ch□ng h□n, ngày nay dù ng□□i Mã Lai hay Chăm Awal đã có ni□m tin v□i Allah nh□ng h□ v□n l□u hành các lo□i văn ch□□ng, bùa trú đ□ đu□i tà ma. Bên c□nh đó, ng□□i Chăm còn ti□p bi□n kinh Koran c□a H□i giáo, t□ m□t kinh sách chuyên v□ nh□ng đi□u răn d□y và th□c hành tôn giáo c□a tiên tri Mahamad, thành nh□ng bài kinh có vai trò th□n bí nh□ kinh c□u đ□□c mùa, kinh xua đu□i tà ma, c□u ph□□c lành, kinh đ□c đ□ th□n linh ch□ng dám hôn l□, l□ tr□□ng thành, hay kinh c□u siêu và m□i g□i cho nh□ng ng□□i đã khu□t...

Nh□ v□y, có th□ th□y H□i giáo □ Champa sau th□ k□ XV có nhi□u nét t□□ng đ□ng v□i dòng H□i giáo Shia nh□ tôn th□ c□ Mohamad và c□ Ali, Fatimad, ngoài ra h□ còn có m□t h□ th□ng ch□c s□c tôn giáo – các Po Acar đ□ ph□c v□ cho các l□ th□c tôn giáo c□a c□ng đ□ng. M□c khác, H□i giáo □ Champa, thông qua quan sát c□ng đ□ng Cham Awal ngày nay, cũng mang nhi□u y□u t□ th□n bí nh□ dòng H□i giáo Sufism, th□m chí y□u t□ này còn đ□□c ti□p bi□n lên m□c th□n bí h□n n□a.

Nh□ v□y, có th□ th□y đ□c tr□ng đ□u tiên c□a H□i giáo □ Champa là H□i giáo Shia, ch□a đ□ng nhi□u y□u t□ Sufi, nh□ng ng□□i Chăm không ti□p thu hoàn toàn các y□u t□ đ□c tr□ng c□a các dòng này mà ti□p bi□n nó m□t cách sáng t□o b□ng ch□ng là dù có h□ th□ng ch□c s□c, nh□ng các Po Acar c□a ng□□i Chăm có vai trò l□n h□n so v□i các Ayatollah c□a Shia, các y□u t□ th□n bí c□a Chăm cũng có nhi□u d□ bi□t so v□i Sufi nh□ đã nói... Đ□ có đ□□c nh□ng đ□c thù này thì ng□□i Chăm khi ti□p thu H□i giáo đã ti□n hành b□n đ□a hóa tôn giáo này, s□ b□n đ□a hóa H□i

giáo chính là đ□c tr□ng th□ hai c□a H□i giáo Champa.

2). H□i giáo mang nhi□u d□u □n b□n đ□a

Khi đã nói đ□n tính b□n đ□a c□a tín ng□□ng và tôn giáo Chăm nói riêng và c□a vùng Đông Nam Á nói chung ng□□i ta th□□ng nói đ□n tín ng□□ng nông nghi□p (th□□ng ph□ bi□n □ các c□ dân Đông Nam Á l□c đ□a) hay tín ng□□ng th□ th□n bi□n (th□□ng ph□ bi□n □ c□ dân H□i đ□o). Trong tín ng□□ng c□a ng□□i Chăm hai y□u t□ th□ th□n lúa và th□n bi□n luôn luôn k□t h□p th□ hi□n qua các nghi l□ truy□n th□ng nh□ Rija Nagar, Rija Praong, c□u đ□o (Pakau sah)… mang đ□m tính ch□t nông nghi□p c□u m□a thu□n gió hòa…Tính b□n đ□a còn th□ hi□n □ tín ng□□ng th□ đa th□n, tín ng□□ng v□n v□t h□u linh, lên đ□ng, lên bóng (shaman giáo) và phong t□c th□ cúng ông bà t□ tiên đã khu□t và đ□c bi□t y□u t□ b□n đ□a c□a ng□□i Chăm còn th□ hi□n qua ch□ đ□ m□u h□, m□t tính ch□t đ□c tr□ng c□a nhóm c□ dân Mã Lai – Đa Đ□o □ Đông Nam Châu Á…

Trong quá trình ti□p nh□n và c□i bi□n các tôn giáo, trong đó có H□i giáo, ng□□i Chăm không t□ b□ đi nh□ng tín ng□□ng b□n đ□a truy□n th□ng, chính vì v□y m□c dù tôn th□ Awloah (Allah), Mohamad, Ali… h□ v□n th□ cúng nh□ng v□ th□n b□n đ□a v□n là nh□ng v□ th□n có công v□i đ□t n□□c, dân t□c nh□ Po Klaong Garai, Po Rame, Po Riyak (th□n sóng bi□n), Po Tang Ahoak… th□ cúng ông bà t□ tiên, th□c hi□n nh□ng l□ nghi c□ng đ□ng mang d□u □n nông nghi□p… Và duy trì truy□n th□ng m□u h□ c□a nhóm ng□□i Mã Lai – Đa Đ□o.

Tr□□c h□t, khi H□i giáo du nh□p vào Champa, ng□□i Chăm đã bi□n đ□i truy□n thuy□t sáng th□

c□a ng□□i Chăm t□ xa x□a thành truy□n thuy□t m□i ph□ h□p v□i c□ng đ□ng H□i giáo, t□o nên m□t nhân sinh quan m□i c□a ng□□i Chăm Awal. N□u nh□ tr□□c đây Po Ina Nagar (Bà chúa x□a s□) là ng□□i sáng t□o ra th□ gi□i và v□n v□t thì gi□ đây xu□t hi□n thêm Po Kuk l□i là ng□□i sáng t□o ra th□ gi□i, ông sai các v□ th□n nh□ Po Ina Nagar, Po Awloah (Allah), Mohamad... cùng t□o nên th□ gi□i... [7]

Ngày nay trong c□ng đ□ng Chăm đ□u l□u truy□n hai truy□n thuy□t sáng th□ này, chính vì th□ ng□□i Chăm nói chung (c□ Awal và Ahier) đ□u xem Po Awlaoh, Mohamad, Ali, Fatimad.... là các v□ th□n m□i trong h□ th□ng th□n linh c□a mình. Ng□□i Chăm có hai h□ th□ng th□n linh là th□n linh cũ g□m Po Ina Nagar, Po Klaong Garai... Còn có h□ th□ng th□n linh m□i g□m Po Awlaoh, Mohamad, Ali, Fatimah...

N□u ng□□i Chăm Ahier xem Po Inagar là v□ th□n l□n nh□t, thì ng□□i Chăm Awal xem Po Awloah (Allah) là v□ th□n đ□ng đ□u các v□ th□n, trong các nghi l□ nông nghi□p nh□ l□ c□u đ□o (Rija Nagar) đ□□c t□ ch□c vào đ□u năm ng□□i Chăm (c□ Awal và Ahier) đ□u dâng l□ cho các v□ th□n dù là th□n cũ hay m□i. Trong các nghi l□ c□ng đ□ng đ□□c t□ ch□c t□i thánh đ□□ng nh□ Ramawan, Suk Yeng (l□ ngày th□ sáu - ba năm m□t l□n) ng□□i Chăm Awal đ□u c□u nguy□n và dâng l□ cho t□t c□ các v□ th□n m□i đ□ng đ□u là Po Awloah.

Đây là m□t đi□m khác bi□t hoàn toàn so v□i c□ng đ□ng H□i giáo chính th□ng trên th□ gi□i, n□u nh□ H□i giáo trên th□ gi□i là tôn giáo đ□c th□n, ch□ ch□p nh□n Allah là đ□ng duy nh□t đ□□c tôn th□, xem ngài nh□ Th□□ng đ□ [8] thì ng□□i Chăm l□i xem Allah mà h□ g□i là Po Awlaoh ch□ là m□t v□ th□n đ□ng đ□u các ch□ th□n, đây là tín ng□□ng đa th□n và ng□□i Chăm cũng ch□ có t□ duy m□ nh□t v□ m□t Th□□ng đ□ duy nh□t nh□ H□i giáo hay Thiên chúa giáo... M□c khác, n□u nh□ c□ng đ□ng H□i giáo th□ gi□i không th□ cúng ng□□i đã ch□t, thì ng□□i Chăm Awal v□n h□ng năm đi t□o m□ và cúng vái ng□□i ông bà t□ tiên vào các ngày Ramawan hay các l□ c□a t□ gia...

Ti□p đ□n, ng□□i Chăm Awal v□n còn duy trì nhi□u t□p t□c, nghi l□ dân gian mang đ□m d□u □n b□n đ□a nh□ các h□ th□ng l□ nghi nông nghi□p, trong h□ th□ng đó, các Po Acar là ng□□i tr□c ti□p tham gia ho□c ch□ trì (bên c□nh các tu sĩ Chăm Ahier) các nghi l□ nông nghi□p ch□ng h□n nh□: l□ c□u đ□o (Palau Sah) th□□ng t□ ch□c vào tháng 4 l□ch Chăm, cho c□ c□ng đ□ng Chăm, trong l□ này các Po Acar tham d□ và th□c hi□n ti□u l□ r□□c g□y thánh c□a Mohamah t□ thánh đ□□ng đên c□a sông, bi□n và ti□n hành d□c kinh Koran, c□u kh□n m□a xu□ng cho mùa màng t□t t□□i; sau l□ này là l□ ch□n ngu□n n□□c mà n□i dung chính cũng là r□□c g□y thánh đ□n c□a sông, c□u kh□n Allah, nh□ng n□i dung l□i là c□u xin d□ng cho m□a nhi□u, gây lũ l□t phá ho□i mùa màng... [9] .

Đ□c bi□t, các tu sĩ Po Acar cũng là ng□□i ch□ trì chính trong bu□i l□ Rija Proang..., L□ Rija Proang là nghi l□ quan tr□ng trong chùm l□ h□i Rija c□a ng□□i Chăm, mang đ□m d□u □n H□i giáo, l□ này do dòng t□c t□ ch□c v□i m□c đích c□u mong th□n liinh và t□ tiên phù h□ cho gia đình hay đ□ t□ □n trong nh□ng d□p thăng quan, ti□n ch□c hay đ□□c mùa màng. Trong nghi l□ này, các Po Acar ph□i là ng□□i đ□u tiên b□□c vào nhà l□, khai kinh c□u Po Awloah, vì th□n đ□□c cúng chính trong nghi l□, đ□ m□ đ□u bu□i l□ và trong su□t di□n trình l□ Po Acar ph□i th□c nghi th□c c□t c□ dê, đ□c kinh liên t□c đ□ c□u Po Awloah, Mohamad…[10]

Ngoài s□ duy trì đa th□n giáo, th□ cúng t□ tiên và th□c hi□n các l□ nghi dân gian, H□i giáo Champa còn m□ng đ□m tính b□n đ□a qua s□ duy trì y□u t□ m□u h□. Xã h□i Champa truy□n th□ng và Chăm ngày nay là m□t xã h□i m□ng đ□m d□u □n m□u h□, con gái có trách nhi□m n□i dòng t□ tiên, con gái út ph□i chăm sóc cho cha m□ và gi□ t□ đ□□ng, ph□ trách th□ cúng ông bà, con gái đi h□i c□□i con trai; con trai không có quy□n th□a k□ tài s□n, con trai l□n l□y v□ ph□i v□ □ r□ nhà gái, và khi m□t đi ph□i quay v□ n□m trong nghĩa trang c□a dòng h□ m□...[11]

Trong khi c□ng đ□ng H□i chính th□ng trên th□ gi□i h□u nh□ theo ch□ đ□ ph□ h□, trong kinh

Koran còn có nh□ng tín đi□u phân bi□t v□i ph□ n□, đ□ cao vai trò c□a ng□□i đàn ông, ví d□ nh□ t□c đa thê c□a ng□□i Islam trong kinh Koran ghi rõ: "Đàn ông là tr□ c□t (c□a gia đình) trên đàn bà b□ vì Allah đã ban cho ng□□i này s□c l□c h□n ng□□i kia và v□i vì h□ dung tài s□n c□a mình đ□ c□p d□□ng cho gia đình. Do đó ng□□i đàn bà đ□c h□nh nên ph□c tùng ch□ng … Và đ□i v□i nh□ng ng□□i đàn bà th□t ti□t hãy c□nh cáo h□…, và đánh h□ (nh□ tay) (4;34)[12]

C□ng đ□ng Chăm Awal m□c dù □nh h□□ng H□i giáo, nh□ng v□n theo ch□ đ□ m□u h□, đ□ cao vai trò c□a ng□□i ph□ n□ trong các m□i quan h□ xã h□i nh□ xã h□i Chăm truy□n th□ng. Bi□u hi□n c□a tinh ch□t m□u h□ th□ hi□n □ huy□t thông theo dòng m□: con gái Chăm Awal là ng□□i k□ th□a gia s□n c□a m□, làm ch□ gia đình có ph□n s□ th□ cúng t□ tiên vào các ngày l□ nh□ Ramawan...; con trai Chăm Awal không đ□□c th□a k□, l□y v□ cũng ph□i □ r□ nh□ng khi ch□t đi ph□i tr□ v□ chôn c□t trong nghĩa trang dòng h□ m□, g□i là các Gahul (nghĩa trang)...

T□□ng t□ v□y, trong nghi l□ tr□□ng thành c□a ng□□i con gái g□i là Kar□h quan tr□ng, đ□□c th□c hi□n c□u k□ và nhi□u nghi th□c h□n là l□ Katah c□a ng□□i con trai, đây là đi□u đôi l□p so v□i các n□□c H□i giáo trên th□ gi□i, vì □ các n□□c □y l□ tr□□ng thành c□a con trai (Khotah) v□i nghi th□c c□t bao vi đ□u di□n ra long tr□ng h□n. Nghi l□ nh□p Gahul (nghĩa trang) c□a ph□ n□ cũng di□n ra v□i nhi□u ti□u ti□t và đ□□c chú tr□ng h□n ng□□i đàn ông...

Vi□c duy trì các tín ng□□ng dân gian nh□ th□ đa th□n, th□ cúng ông bà t□ tiên, th□c hi□n các nghi l□ nông nghi□p và duy trì ch□ đ□ m□u h□ trong đ□i s□ng và xã h□i... Chinh là nh□ng tính ch□t bao trùm lên n□n văn hóa c□ng đ□ng H□i giáo □ Champa sau th□ k□ XV và c□ng đ□ng ng□□i Chăm Awal ngày nay, và chính đó, là đ□c tr□ng c□ b□n nh□t c□a H□i giáo □ đây, đ□ cho nó không còn b□n ch□t c□a H□i giáo chính thông n□a mà đ□□c bi□n c□i thành H□i giáo b□n đ□a. Tính b□n đ□a chính là d□u □n n□i b□t c□a n□n văn hóa Chăm nói chung và c□ng đ□ng ng□□i Chăm Awal nói riêng.

3). K□t lu□n

□ trên chúng tôi v□a s□ l□□c trình bày v□ m□t s□ đ□c tr□ng c□a H□i giáo □ Champa, mà ngày nay bi□u hi□n rõ nét trong c□ng đ□ng ng□□i Chăm Awal t□p trung □ mi□n Trung Vi□t Nam. Trong đó, chúng tôi t□m th□i nêu ra hai đ□c tr□ng c□ b□n c□a H□i giáo □ Champa và Chăm Awal ngày nay là: S□ pha tr□n gi□a giáo phái Shia và Sufim và các d□u □n b□n đ□a đ□□c bi□u hi□n thông qua s□ ti□p nh□n H□i giáo nh□ng duy trì t□c th□ đa th□n, trong đó không xem Po Awloah là m□t th□□ng đ□ mà ch□ là m□t v□ th□n linh đ□ng đ□u trong s□ các v□ th□n. M□c khác, h□ còn duy trì tín ng□□ng th□ cúng t□ tiên, th□c hành các nghi l□ c□ng đ□ng m□ng đ□m tính b□n đ□a nh□ các nghi l□ nông nghi□p, t□c th□ th□n s□ng bi□n.... Và đ□c bi□t là s□ duy trì m□t truy□n th□ng m□u h□ (ph□ quy□n) trong sinh ho□t c□ng đ□ng.

Nh□ng đ□c tr□ng trên ch□ là nh□ng nh□n th□c b□□c đ□u c□a chúng tôi trong quá trình nghiên c□u v□ s□ du nh□p và hình thành H□i giáo □ Champa thông qua c□ng d□ng Chăm Awal, h□u du□ c□a nh□ng ng□□i Chăm theo H□i giáo t□ th□ k□ XVI. Chính vì th□, nghiên c□u này c□n đ□□c cung c□p thêm nhi□u ngu□n b□ sung và góp ý đ□ đ□ tài ti□p t□c đ□□c m□ r□ng, do đó trong t□□ng lai hy v□ng s□ có nhi□u công trình hoàn thi□n h□n đ□□c ra đ□i liên quan đ□n ch□ đ□ này.

jashaklikei@gmail.com

[1] Trong bài vi□t này chúng tôi s□ d□ng danh t□ Chăm Awal thay cho Chăm Bàni và Chăm

Ahier thay cho Chăm Bàlamôn. Theo chúng tôi, hai danh t□ Chăm Bàni và Chăm Bàlamôn không th□ hi□n đúng b□n ch□t c□a hai c□ng đ□ng này vì ng□□i Chăm ngày nay dù ti□p thu Bàlamôn giáo và H□i giáo nh□ng đã bi□n th□ đi r□t nhi□u và mang r□t nhi□u d□u □n b□n đ□a, nên s□ d□ng hai danh t□ trên là không th□ hi□n đúng b□n ch□t c□a hai c□ng đ□ng. Trong khi đó, Awal và Ahier là hai thu□t ng□ quen thu□c th□□ng đ□□c s□ d□ng trong các sách v□ b□ng ti□ng Chăm c□a các trí th□c Chăm cao tu□i.

[2] Xem thêm: P-Y. Manguin: L'Introduction de l'Islam au Campa, BEFEO LXVI, Paris, 1979, pp. 255 – 287; Sakaya, Ti□p C□n M□t S□ V□n Đ□ Văn Hóa Champa, Nxb Tri Th□c, HN, 2013, tr. 97 – 101;...

[3] Phan Xuân Biên – Phan An – Phan Văn D□p, Văn hóa Chăm, Nxb. Khoa h□c Xã h□i, Hà N□i, 1992, tr. 304.

[4] Có th□ xem: Phan Văn D□p, "Tôn giáo trong xã h□i c□a ng□□i Chăm □ Vi□t Nam", Kinh t□ - Văn hóa dân t□c Chăm, k□ y□u h□i th□o c□a Vi□n đào t□o m□ r□ng, TP.HCM, 1992, tr. 110 – 113; Hoàng Minh Đô (ch□ biên), Bá Trung Ph□, "Đ□o Bàni c□a ng□□i Chăm □ Vi□t Nam", T□p chí Nghiên c□u Tôn giáo, s□ 12/2007, tr. 52 – 56; "Tôn giáo trong c□ng đ□ng ng□□i Chăm □ Vi□t Nam", T□p chí Nghiên c□u Tôn giáo, s□ 1/ 2012. Nguy□n Th□ Thanh Văn, "H□i giáo c□a ng□□i Chăm □ Vi□t Nam – nh□ng y□u t□ b□n đ□a", trong T□p san Tagalau s□ 15, Nxb. Văn h□c, Hà N□i, Hà N□i, 2014, tr. 92 – 99, ...

[5] Sakaya (2013), sđd, tr. 97.

[6] Bá Trung Ph□: Đ□o Bàni C□a Ng□□i Chăm □ Vi□t Nam, T□p chí Ngiên C□u Tôn Giáo, s□ 12 – 2007, tr. 54 - 55.

[7] Sakaya, sđd, tr. 101 - 102.

[8] Hosen Mohamad, Năm n□n t□ng Islam, Nxb. Tôn giáo, Hà N□i, tr. 2.

[9] Sakaya, L□ h□i c□a ng□□i Chăm, Nxb. Văn hóa Dân t□c, HN, 2003, tr. 55 – 59.

[10] Sakaya, Ti□p c□n m□t s□ v□n đ□ văn hóa Champa, sđd, tr. 190 – 191.

[11] Nguy□n Kh□c Ng□, M□u H□ Chàm, Nxb Trình bày, Saigon, 1967, tr. 105 – 112; Phú Văn

H□n, “Vài bi□n đ□i trong ng□□i Chăm m□u h□ ngày nay”, trong Nh□ng v□n đ□ văn hóa – xã h□i ng□□i Chăm ngày nay, Nxb. Tr□, TP. HCM, 2014, tr. 36 – 38.

[12] Hassan Bin Abdul Karim (chuy□n ng□ và biên so□n), Thiên kinh Qur'an b□n d□ch ý nghĩa và n□i dung Vi□t ng□, c□a Trung tâm □n loát Qu□c v□□ng □r□p □n hành, 2004, tr. 84.